

Sokat gondolkodtam, mit is írjak erre az ünnepi honlapra, Ferge Zsuzsának, aki annyiszor megerősített a terepi munkában, akihez mindig fordulhatok, ha kétségeim vannak, aki erőt ad, bátorít, tanácsol, segít. Azt hiszem, az a legjobb, ha egy olyan írást adok, ami épp a terepi munkáról szól. Abból a szemszögből, ahogy csak az láthatja, aki dolgozik a Brigittákkal nap, mint nap, nehezen viselhető közelségből. Ami képet ad a szegregátumok kilátástalanságáról, arról a helyzetről, ami mára kialakult, és jellemzi a leszakadó térségeket. Mutatja a probléma mélységeit. Nem pozitív írás. Talán nem is születésnapra illő. De aki a gyerekszegénység ellen küzd, az megérti: erről nem lehet másképp írni. A probléma, minden erőfeszítésünk ellenére nő, újabb és újabb kihívásokkal bombázva bennünket.

Számomra az egy nagyfokú megerősítés, hogy ez a munka, amit az Igazgyöngy Alapítvány végez, mennyire szervesen tud illeszkedni Ferge Zsuzsa elveihez, céljaihoz, az általa felállított rendszerhez. Olyan ikon ő, aki behúzza a változásokat. Jó ennek részese lenni. Jó közel lenni hozzá. Jó vele gondolkodni és reménykedni.

Boldog születésnapot kívánok: L. Ritók Nóra

Mi lesz veled, Brigitta?

(Egy átlagos képességű gyerek esélyei napjainkban,
Magyarországon, egy szegregátumban)

Helyzetértékelő tanulmány az Igazgyöngy Alapítvány
műhelyéből, napi terepi tapasztalatok alapján

Az Igazgyöngy Alapítvány 1999 óta foglalkozik szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek oktatásával, egy LHH kistérségben, 7 éve pedig egy olyan komplex esélyteremtő modell fejlesztésével, aminek sajátossága, hogy teljes problématerképet készítve keresi meg a legmegfelelőbb beavatkozási pontokat. Majd ezekre egyszerre hatva, a közösség erejét kihasználva próbál képessé tenni embereket, közösségeket a változásra.

A munka horizontálisan és vertikálisan is több szintű. Horizontálisan azért, mert teljes spektrumában egy Told nevű kis zsákfaluban fejlesztjük, ahol a mélyszegénység és a roma integráció összes problémája fellelhető, de elemeit a környező 16 településen próbáljuk beépíteni, és e mellett sokan próbálják meg az egyes részek adaptációját olyan településeken, ahol a probléma hasonló. Az alapítvány kiterjedt kapcsolati hálójában szakmai és civil szervezetek sora található itthon és

külföldön egyaránt, ebben a rendszerben folyik a tapasztalatok cseréje, átadása.

Vertikálisan pedig azért, mert a családok szintjétől a települési közösségeken és a teljes intézményrendszeren át szakpolitikai szintig próbálunk változásokat generálni.

A munka során alapos tapasztalati képet szereztünk a probléma minden szegmenséről. Az alábbiakban ezt szeretném bemutatni, egy érdekes megközelítésben, egy valós személy, egy gyermek státuszának elemzésével. Bemutatom az ő kis életén át, hogy mennyire reménytelen ma egy ilyen gyerek helyzete, és azt is, hogy az alapítvány milyen kapaszkodókat épít ki Brigitta, és a hozzá hasonló gyerekek számára. Ez utóbbiakat dőlt betűvel jelzem, hogy a tipográfia segítségével is láthatóan kibontakozhasson ezekből a részekből a segítő beavatkozások rendszere.

Nem egy klasszikus értelemben vett tanulmányt írok itt le, szakirodalmi hivatkozásokkal, hanem a terepi tapasztalatok bemutatását. Sokkal inkább egy „story telling” ez az írás, de reményeim szerint a tartalma pontosan illeszkedik majd azokhoz a tanulmányokhoz, melyek a konferenciakötetben a gyermekszegénységhez, roma integrációhoz a tudomány eszközeivel közelítenek. Engedtessek

meg hát nekem, hogy eltérjek a szerzői útmutató ajánlott szerkezetétől.

Az írásomban bemutatom mindazokat a tényezőket, amelyek miatt nagy valószínűséggel megjósolható ennek a roma kislánynak a jövője, mellette a rendszert is, amely ma nem képes esélykiegyenlítő funkcióját betölteni. Megkísérlem megmutatni a felelősségeket ennek az egész, iszonyatos problémahalmaznak a rendszerében.

1. A család:

A kislány egy hétgyermekes roma család tagja. Legnagyobb lánytestvére is velük él, két kisgyermekével. Mellettük még egy nővére, két bátyja, egy húga és egy kisöccse van. Szülei legmagasabb iskolai végzettsége nem éri el a nyolc általánost. Anyja munkaviszonyban sosem dolgozott, mindig is a gyerekekkel volt otthon, főállású anyaként. Apja leginkább alkalmi munkából, feketemunkából szerzett némi jövedelmet, szakmája nincs. Most éppen behívták őt is közmunkára, de ez csak időszakos.

Lakhatási körülményeik, ugyanúgy, mint a szegregátum többi családjánál meglehetősen szegényesek. Áram már van a házban, az alapítvány

nem terhelhető a civil szféra, itt állami beavatkozásokra lenne szükség.

A másik a felelősség kérdése. A Brigitta körül levő, különböző szintű rendszerekben, a családtól a közösségen át az intézményrendszerig, vagy a többségi társadalomig mindenhol felfedhető a felelősség kérdése. Benne még nem, hiszen gyermek, de ahogy ebben a hatásrendszerben felnő, úgy döntéseket hoz ő is, amiben persze benne lesz egy felnőtt ember felelőssége, de az is, hogy sem tudás, sem képesség nem alakult ki, nem alakulhatott ki a másfajta döntésekre. Tehát, a felelősség legkevesébe sem az ő személyében lesz keresendő felnőttként sem, sokkal inkább következménye mindannak, amit fentebb leírtam.

Hol a megoldás? Mi lesz Brigitta, és a hozzá hasonló sok tíz-vagy százezer gyerek sorsa? Hol kellene változtatni? Az iskolarendszeren? A közösségben? A munkalehetőségek területén? A családban? Az egészségügyi és szociális ellátórendszerben? Valószínűleg mindenhol.

A probléma már önjáróvá vált, egyre nehezebben fékezhető hatásokkal. Változást csak egy rendszerszintű, valós problématérképre reflektáló összehangolt stratégia hozhat. Amiben a felelősség rájuk tolását el kellene végre engedni. Mert a helyzet létrejöttében társadalmi

felelősségek sora lelhető fel, és segítség nélkül nem tudnak változtatni az életükön.

Ám a valódi segítség, a lehetőségek valós megteremtése, a rendszerek átalakítása szakmai alapokon nyugvó politikai döntést feltételez. Az integráció azonban ma nem a legnépszerűbb szavazatszedő terület. De amíg nem vállalja fel a döntéshozói szint az ehhez igazodó átfogó rendszer létrehozását, addig nem lesz változás.

Addig Brigitta és társai egyre gyorsuló tempóban termelik újjá a nyomort, ami mindannyiunk jövőképét meghatározza majd.

(Az írás az Andrássy Egyetem, „A romák magyarországi integrációjának problémái” c. konferenciasorozatának oktatási részéhez kapcsolódó, tervezett konferenciakötet része.)

segíti kártyás villanyórához juttatni a családokat, vizet az utcáról, a közkútról szereznek. A népes család két lakótéren osztozik, ami magában foglalja a konyhát is. A legfontosabb bútordarabok a fekvőhelyek, a berendezés szinte ennyi. Ezek is gyorsan amortizálódnak, a téli időszakban különösen gyakran fűtenek be az éghető részeivel. Az alapítvány lehetőséget nyújt nyáron biobrikett készítésére, akik részt vesznek benne, azoknak a tél fűtésgondjai enyhülnek, de ez a család egyelőre nem érez erre motivációt, nem élnek a lehetőséggel. Télen gyakran látni őket, a gyerekeket is, amint az út melletti fák hajtásait vágják ki, napról napra teremtve meg a fűtési-főzési feltételeket. Gyakran küldik fáért a gyerekeket, mert ők nem büntethetők, ha tetten érik őket.

Önfenntartási képességeik hiányosak. A ház melletti kertnek már kis részét művelik, az alapítvány segít a kertek felszántásával, vetőmagot is adunk, kerti szerszámokat, akik igénylik, azoknak az ól építésében is segítünk, ha baromfi, vagy disznótartással szeretnének foglalkozni, de ennél a családnál (és persze másoknál is) még a folyamat elején tartunk.

A tervezési, pénzbeosztási képességeik is alacsony szintűek. Gyakori, hogy a hónap második felére a megélhetésre sem futja rendszeren.

Kölcsönkérik, sokszor, kamatra is, és ez lehetnéne teszi, hogy stabilizálódjanak. A gyerekek állapota és a környezet miatt a Gyámhatóság többször vette védelembe a gyerekeket.

Gyakran nincs elég és megfelelő minőségű étel, nincs pénz a gyógyszer kiváltásra, a gázpalack cseréjére, pelenkára sem. Előfordul, hogy a gyerekek nem mennek iskolába, mert elszakad a cipőjük, nincs megfelelő kabátjuk. Mindeközben, ha pénzhez jutnak, megveszik a számítógépet, háztartási gépeket, játékokat, mobiltelefont, használtan, sokszor irreális áron.

A szülők dohányoznak, ha kell, eladnak holmikat, akár az adományba kapott tartós élelmiszert is, csak, hogy legyen dohányra való. Közüzemi számláik (villany, szemétszállítás) elmaradtak, a felvett kölcsönöket nem fizetik vissza, ezek miatt a házukon több oldalnyi jelzalog van bejegyezve a földhivatalnál. A behajtócégek sem tudják érvényesíteni a visszafizetést, mivel nincs bejelentett munkaviszonyuk. A közmunka időszakos jellege miatt nem alkalmas erre. Ezt pontosan tudják, és ki is használják a lehetőséget.

Az alapítvány megismerve a családok problémáit, segít a krízishelyzetek elhárításában. Kérhetnek tőlünk használt ruhát, cipőt, bútorokat, osztunk élelmiszert, tisztítószer, kaphatnak pelenkát,

gyógyszert a gyerekeknek, ha nem tudják megvenni. Viszont ennek van egy feltétele: nekik is tenni kell valamit az élethelyzetük javításáért, a közösségért. Ennek az aktivitást ösztönző adományozási rendszernek a kialakítása hosszú éveket vett igénybe, párhuzamosan a közösség fejlesztésével.

A család részvétele ebben változó. Néha hetekig együttműködőek, járnak a közösségi foglalkozásokra, a baba-mama klubba, részt vesznek a jövedelmet is adó kézműves projektben a hímzéssel, de gyakran konfliktusba keverednek a közösség tagjaival, főleg a tartozások miatt. Ilyenkor, vagy, ha a közösség az aktivitásukat nem tartja arányosnak a kéréseik rendszerességével, nagy hanggal határolódnak el mindenkitől, gyakran feljelentésig is elmennek, majd hetek múlva próbálnak visszarendeződni megint, amikor nyilvánvalóvá válik számukra, hogy máshonnan nem kapnak segítséget. Az alapítvány ilyenkor kéri, hogy a közösség előtt erősítsék meg az együttműködési szándékukat. Mindenkinnek adunk újrakezdési lehetőséget, bár nekünk is nehéz, hogy a közösség véleménye szerint ők ezt már túl sokszor megkapták. Az alapítvány a közösséget szeretné képessé tenni önmaga megszervezésére, és ebben segít minden családot. Őket is.

A szülők könnyen befolyásolhatók rossz irányba, a közösségben nem igazán működnek, sokszor lázítják a többieket is, főleg az elvárások rendszere miatt. A hat éves munkánk ellenére sem sikerült igazán partneri viszonyt kialakítani velük. A védelemben vételhez kapcsolódott már náluk az eseti gondnokság is, amit elvállaltunk, segítve a családi pótlék beosztásával a gyerekek folyamatos ellátását. De ez sem ment sosem zökkenőmentesen, gyakran a távozásunk után eladták az élelmszert, a pénzt másra költötték, majd feljelentettek bennünket, hogy nem vásároltunk be nekik.

A szülők szociális kompetenciái alacsonyak. Rosszul szocializálódott felnőttekről van szó, akik tanult tehetetlenségben élve úgy érzik, a segítség neki alanyi jogon jár. Képességeik abba az irányba fejlődtek erőteljesebben, hogyan lehet minél több juttatást elérni, kicsikarni, ezért szerepeket játszani, kijátszani másokat. Ezzel egyébként nincsenek egyedül, gyakori ez a generációk óta mélyszegénységben élő, zömében roma családok körében. Az alapítvány közösségi programjain külön területet képez a háztartásvezetés, a pénzbeosztás, a kölcsönfelvétel, a tudatos tervezés képességének kialakítása.

A család a szociális megélhetést látja a legbiztosabbnak, saját bevallásuk szerint is a

családi pótlék elérése, és a GYES meghosszabbítása erős motiváció a gyermekvállalásban. Rendőrségi ügyeik vannak néha, ezek főleg a kamatra felvett pénzek körüli konfliktusok miatt alakulnak ki, bár a nagyobb fiú, aki az idén már nem járt iskolába, gyakran hetekre is eltűnt, nála csak idő kérdése a kriminalizálódás.

A gyerekek egészségi állapota nem kielégítő. Ketten epilepsziával, egy fiú szívbetegséggel küzd. A terhességek sem voltak problémamentesek, az utolsó babánál pl. vészesen túlhordta az anya, a védőnő és az orvos utasításait nem tartotta be. Betegség esetén az alapítvány segít a gyerekek gyógyszerét kiváltani, vagy elérni egy egészségügyi szolgáltatást, tápszerhez, pelenkához jutni, amíg az szükséges. A pénzbeosztás azonban ebben a családban ettől sem nem igazán fejlődik, nem osztják be a pénzt, ez a fajta segítségnyújtás úgy épült be az életükbe, hogy ezzel nem kell törődniük. Ez a közösséget felháborítja, de a helyzet nem nagyon változik. Brigittát szerencsére semmilyen krónikus betegség nem sújtja, de vékonyka, testileg kortársainál kissé fejletlenebb.

A családon belüli konfliktusokat (és az azon kívülieket is) nagy hanggal, néha a tettlegességig elmenve oldják meg. Ebben minden variáció elő-

fordul, az is, hogy a nagyobb fiú a szülei ellen fordul, vagy az anya kiszorul a házból a kicsikkel. A családon belüli kommunikáció harsány, durva, a gyerekek ezt veszik át, és ugyanezekkel az eszközökkel élnek a nagyobb közösségben, az iskolában is. Az alapítvány pszichológusi segítséget is biztosít, és a közösségi foglalkozások egy része a kommunikációfejlesztésre irányul.

A családban mesélési, olvasás kultúra nincs. Az óvoda előtti időszakban tudatos fejlesztésről alig beszélhetünk. Az alapítvány által szervezett babamama klubban a legkisebbel az anya és mindkét gyerekével a legnagyobb lány is részt vesz, de itt is inkább a kéréseik teljesítését várják csak el. Azért az már jó, hogy legalább rendszeresen részt vesznek ezeken a programokon, és remélhetőleg lassú fejlődés csak megindul náluk is.

A család romungro, a roma identitást vállalják, bár, mivel rasszjegyeik nem erősek, a gyerekek sokszor letagadják, ha olyan közegbe kerülnek, ahol nem ismerik őket. Az alapítvány sok identitásfejlesztő programot szervez a közösségen belül, ezen szívesen részt vesznek.

Az iskolán kívüli gyerekrendezvényekre nem motiváltak. Az alapítvány által működtetett tanodát nem látogatják, pedig helyben van. A kirándulásokra, táborozásokra viszont szívesen jönnek.

Hogyan hat ez Brigittára? Nos, a legfontosabb, hogy születésétől fogva ez az értékrend határozza meg az életét. Még kicsi, kilenc éves, még háttérbe húzódik, de a nővére már az anya mintáját viszi tovább, gyakran agresszívan reagálva az olyan helyzetekben, ami nem az ő szándéka szerint alakul. A rendszertelen, kiszámíthatatlan szükséglet kielégítés, a gyakori nélkülözés, az agresszió mélyen épül be nála, a családi átörökítés pedig nem a minőségibb élet, hanem a szülők életének mintaként való követése irányába visz.

Brigitta a női szerepeket örökíti át, amiben a legidősebb nővére már az anyjához hasonló életet éli, két kisgyerekekkel, alig húsz évesen. A másik nővére egyelőre még középiskolás, bár rengeteget hiányzik. Amikor befejezte e nyolc osztályt, egy, a mostaninál jobb szakiskolába szeretett volna menni, a megyeszékhelyre. Az alapítvány mindenben mögé állt, a kollégiumi beköltözéstől az útiköltségig, remélve, hogy az elszakadás az itthoni közegből reményteljesebb jövőt körvonalazhat. De sajnos, nem tudott beilleszkedni (bár a fogadó közeg sem volt megfelelő) és otthagya azt az iskolát. Amit itthonról elér, az nem fog munkalehetőséget adni neki, még akkor sem, ha a tankötelezettségi korhatár után nem marad ki. Fiútestvérei sem adnak pozitív mintát számára, tanulási motivációt, erőt a nyomorból való

kitöréshez, az iskolakerülés miatt a családi pótlékot már megvonták tőlük, a fiúk egyre távolabb kerülnek attól, amit az iskola adhat.

Brigitta olyan családban él, ahonnan semmilyen muníciót, támogatást, erőt nem kaphat ahhoz, hogy ne a szülei mintáját vigye tovább.

Pedig a körülmények ellenére jó képességű kislány. Része az Igazgyöngy-ösztöndíjprogramnak, melybe, mint a faluban legjobban tanuló hat gyerek kerülhetett be. Most volt 4. osztályos, az átlaga 3,8 volt, a félévihez képest javított is, angolból kettesről hármasra. Tanítói szerint önmagához képest nagyon szépen teljesített. Magatartása példás.

Az állami ösztöndíjrendszerek ezt a társadalmi csoportot jellemzően nem érik el, mert velük külön kell foglalkozni, a család nehezen tehető partnerré, az iskolán keresztül szerveződő támogatások mindig azok irányába mutatnak, akikkel könnyen lehet teljesíteni, akik a pedagógusok véleménye szerint „megérik a befektetést”. Brigitta nem ilyen. Idősebb testvérei is problémásak voltak, a szülők nem támogatták az iskolát, ez körvonalazza, hogy gyerektől független szülői magatartás ez, amire nem szívesen épít egy pedagógus sem.

Az iskola hatása egyelőre még érzékelhető Brigitánál, és persze az alapítvány hatásrendszere is, de kérdés, meddig lesz ez elég, és mi van azokkal a gyerekekkel, akik olyan szegregátumban élnek, ahol nincs segítő alapítvány?

2. A helyi közösség:

A kis zsákfalu a lakosság saját bevallása szerint kb. 70 %-ban roma, romungrók és oláh cigányok, betelepülők és őslakosok, szinte mindenki a létminimum alatt él. Az úthálózat rossz, az infrastruktúra szegényes, szinte minden szolgáltatás kijáró szakemberek fednek le, a kistérségi társuláson belül. Ami hiányos, abba az alapítvány besegít. Iskola itt nincs, a szomszédos kisvárosba járnak, óvoda még van, 12-15 roma gyerekekkel évente. Orvos egyszer egy héten van.

A faluban két olyan szélső utca van, ami szegregátumnak tekinthető. Alacsony komfortfokozatú házakban, sokgyermekes roma családok élnek.

A falu kulturális, sport, szabadidős szolgáltatásokkal nem rendelkezik, az alapítvány ottlétének hat éve alatt próbálja ezeket megszervezni. A kultúrházat üzemeltetjük, van könyvtár, internetes pont, heti háromszori közösségi rendezvény is, és ezeken kívül sok fejlesztési lehetőség, a tanodától a baba-mama klubig.

Korábban közösségről nem beszélhattunk. Az alapítvány közösségfejlesztő munkájának eredményeképp már egy kb. 40 családot magába foglaló csoportra már számíthatunk, őket fokozatosan tesszük képessé önmaguk megszervezésére.

Munkalehetőség a faluban nincs. A közmunka program keretében az önkormányzat próbál mindenkit bevonni, de annyi munka nincs, hogy mindenki értelmes feladatot kapna, és nincs lehetőség a munkavállalói kompetenciák fejlesztésére sem. Az alapítvány most kilenc helyi segítő munkatársat alkalmaz, feladataikat folyamatos fejlesztéssel végzik.

Brigitta családja is részese ennek a fejlődő közösségnek. Még nem vesznek részt mindenben, de időszakosan kapcsolódnak hozzá, egyre hosszabb ideig, és egyre ritkábban megszakítva az együttműködést. A fejlesztésbe őket is bevonjuk, de nem erőltetve semmit, saját döntés alapján. Az alapítvány a következő generációért dolgozik. Azért, hogy Brigitta generációja más jövőképpel, lehetőségekkel, képességekkel rendelkezzen. A közösségnek támogatnia kell a tehetséges gyerekeket. Erősíteni kell a közösségek tehetségmegtartó képességét, hogy népségmegtartó képessége legyen. Egyelőre még a folyamat

elején vagyunk. Magyarországon pedig térségek sora van, ahol ezzel nem foglalkozik senki.

3. Az iskola

Brigitta általános iskolája állami iskola. Mióta Brigitta ide jár, az intézmény folyamatosan szegregálódott, ma már szegregált iskolának tekinthető. Az ok a településen hat éve beindított egyházi iskola, amely egyértelmű szegregáló hatást fejt ki, ugyanis oda nem vesznek fel halmozottan hátrányos helyzetű, vagy SNI, BTM, problémás roma gyereket. Előfordul, hogy valahogy mégis bekerül egy, ám, ha rendetlen, fegyelmivel elbocsájtják, és az állami iskolába kerül. A valaha integrált nevelést folytató állami iskola hat év alatt amortizálódott le fizikailag és szakmailag is.

Az általános iskola eszköztelen a beáramló problémákkal szemben. Ahogy a szülők írták át a gyerekeiket az egyházi iskolába, és nőtt a HHH gyerekek aránya, úgy nőtték a gondok. Szökések, verekedések, rongálások, dohányzás, herbál, és más drogok, a fegyelmezések egyre több időt vettek el a tanulástól, a pedagógusok egyre kiégettebbek lettek. Alsóban még csak-csak boldogulnak velük, de felsőben már alig. A kompetenciamérés az országos átlag alatt van, fellelegzik mindenki, ha sikerül egy-egy problémás gyereket magántanulóvá nyilvánítani, és megszabadulni tőle.

Az alapítvány tanodát is működtet, ahol elsősorban kompetenciafejlesztésekkel foglalkoznak, korrepetálással is természetesen, a lemorzsolódókkal, magántanulókkal külön is, segítve az iskolai előmenetelt. A tanodában korszerű, gyermekközpontú pedagógiai módszereket, innovációkat alkalmaznak a szakemberek. Munkájukról folyamatosan tájékoztatják az iskolát is.

A központosítás és pedagógusok módszertani felkészültségének egysíkúsága nem segít a megoldásban. A frontális osztálymunka, a tankönyv-munkafüzet párosításában kifejlődött rutin, a fegyelmező és nem motiváló pedagógiai stílus egyre tarthatatlanabb, de a változásra nincs esély. Az eszköztelenség fokozatosan sodorja egyre mélyebbre a tanár-gyerek interakciókat, az agresszív fegyelmezés, a megalázás mindennél jobban előretör, amire természetesen ugyanígy reagálnak a gyerekek és a szülők is. Az alapítvány a konfliktushelyzetben próbál mediálni a pedagógusok és a szülők között.

A tanárok képtelenek a központilag megadott szintet teljesíteni, a gyerekek lemaradása folyamatosan nő, a felzárkóztatásra kellene tenni a hangsúlyt, de az elvárások a tehetséggondozás felé mutatnak. A tanárok mentális állapota rossz, ez pedig meghatározza a tanórák hangulatát is.

Az alapítvány próbálja a pedagógiai szemléletet megváltoztatását segíteni, ajánlataink, pl. a társasjáték-pedagógiára, vagy az erőszakmentes kommunikációra egyelőre nem nyertek gyakorlati megvalósulást.

Ahogy az iskola nem bír a beáramló problémákkal megküzdeni, úgy az iskolai gondok sem maradnak az épületen belül, minden negatív sztori, ami a települések felé kihangosodik, tovább erősíti a szegregációt, megállíthatatlanul.

Az alapítvány az iskolaépületben minden héten kétszer szervez művészeti oktatást a gyerekeknek, melynek legfontosabb célja a szociális kompetenciák fejlesztése. A családokban és a közösségben is próbálunk folyamatos tanulást támogató viszonyulást teremteni. Szakpolitikai szinten harcolunk az oktatási szegregáció ellen, ehhez a nyilvánosságot is használjuk.

Brigitta jövőre a „nagyiskolába” jár. Tanárai eddig még valamennyire tudtak a fejlesztésére ügyelni, bár osztálytársai között sok egyéni bánásmódot igénylő, „nehéz” gyerek van, akikhez külön szakmai segítség kellene, iskolapszichológus, fejlesztőpedagógus. A felhalmozódó tanulási hátrányok, magatartási problémák azonban a felső tagozatban felerősödnek, a kortárs hatás is nagyobb lesz, a gondok között nehéz lesz egyéni figyelmet

kapni, önmagában egy ilyen háttérű gyerek pedig többnyire nem képes elég erős lenni.

Az iskola hatása csökken, felső tagozatban már a legtöbb gyerek azt érzi, nincs közük ahhoz, ami itt van. A lecsúszás azoknál is kezdetét veszi, akik többre lettek volna képesek.

Az alapítvány igyekszik támogatni a gyerekeket abban, hogy az iskolában élményt adó, a csoportidentitást erősítő programokból (pl. kirándulás, mikulásnap, tablókép, stb.) a gyerekek ne maradjanak ki.

Érdemes az iskola kapcsán a továbbtanulásról is szót ejteni. A gyerekek többsége ebből a szegregált iskolából a helyi szakiskolába kerül, távolabbi középiskolába, bérletre, kollégiumra a szülőknek nem telik, akik a környező falvakban laknak, azoknak még ez a buszbérlet is gond, és nincs pénz az iskolai étkezésre sem. A tanulók nagy része a 16. életév betöltése után kimarad. Piacképes szakmát az iskola amúgy sem nyújt, pl. a dísznövénytermesztő képesítéssel nem igazán tudnak elhelyezkedni a környéken, költözésre meg nem futja, és a rendvédelmi szakon bukdácsolók sem igazán számíthatnak nagy keresletre.

4. Az intézményrendszer

Az a szociális háló, aminek a társadalom periferiáján élő családok segítése lenne a feladata, ma nem képes a funkcióját ellátni. Ez általános megfigyelhető a legtöbb LHH térségben. A családsegítő-gyermekjóléti feladatokra kevés a megfelelően felkészült szakember, az adminisztráció túl sok időt köt le a munkájukból, szemléletükben jóval több a hatósági elem, mint az indokolt lenne. Partneri viszonyról az ügyfelekkel nem beszélhetünk. A szakemberek az állandó konfliktushelyzetben kiégettek, nincs szupervízió, anyagilag és erkölcsileg elismert pozíció, a szakma itt is mélyrepülésben van.

Az egyeztetések a különféle ágazatok között formálisak, valós problémákat nem kezelnek, a protokoll eltérő, az időbeli csúszások nagyok, párhuzamos hatások futnak, sem hangsúlyokban, sem időben, sem módszerekben nincs összehangolva megfelelően a rendszer.

Akkora rések vannak a hálón, amiben egész családok tűnnek el a problémáikkal, sokra csak akkor derül fény, ha valami tragédia következik be. A felelősséget mindenki inkább hárítja, a legfontosabb a tevékenységekben a határok pontos betartása, és annak igazolása, hogy ők, a hatáskörükben a törvényeknek megfelelően jártak

el. Tényleges partneri együttműködésekkel nem nagyon lehet találkozni.

Az intézmények jellemzően nem építenek a helyi közösség erejére, csak és kizárólag egyedileg foglalkoznak a családokkal, és csak azokkal, akikkel muszáj. Prevenció nincs, utánkövetés se nagyon, csak problémakezelés.

A működési feltételek sem megfelelőek, több emberre, több útiköltségre, valós segítségnyújtási lehetőségre lenne szükség a megfelelő működéshez.

Az alapítvány megpróbálja segíteni az intézményrendszert azokon a területeken, ahol forráshiány miatt nem tudnak. Pl. adományok, gyógyszerek, egészségügyi szolgáltatások elérése, jogkövető magatartás betartatása, stb.

Az együttműködések erősítésére az alapítvány által működtetett társadalmi kerekasztal, majd az abban kialakult együttműködések sok településen elindítottak egy folyamatot, melyben sikeres közös gondolkodás valósulhat meg. Fontos elem ebben a munkában az a mediáló tevékenység, amit az alapítvány az intézményrendszer és családok, illetve az intézményrendszer tagjai között végez.

Brigitta családja sok munkát ad az intézményrendszernek. A védelembe vételek, a nagyobb lány hazakerülése, a lakhatási gondok, a család uzsorakölcsönei, a feljelentések, az agresszivitásba torkolló konfliktusrendezések miatt minden területen találunk aktákat a családdal kapcsolatban.

5. Jövőkép

A szegregátumokban dolgozva, az összefüggéseket megértve, az ember nem látja túl pozitívan a helyzetet.

Brigitta, aki a körülményei ellenére jó képességekkel bír, ebben a rendszerben nem sokat tud lefaragni a szocializáció okozta hátrányokból. A probléma, ami körülveszi, az életkora előrehaladtával egyre jobban behatárolja a lehetőségeit.

Szemléletesen mutatná a helyzetet, ha össze tudnánk vetni életét, fejlődését és lehetőségeit egy hasonló képességű és korú gyerekkel, akinek családja jobb körülmények között, munkahellyel rendelkező szülőkkel él, olyan helyen, ami nem szegregátum, és ahol az intézményrendszer is hatékonyabban működik. Jó lenne csak egy-egy tényező tekintetében más helyzetben vizsgálni, pl. ahol a család és a település hasonló, de az

iskola képes megfelelő esélykiegyenlítő hatást gyakorolni, vagy ahol az intézményrendszer összehangoltabb munkával képes egy jobb szociális hálót kiépíteni. Akkor talán jobban érthetőbbé válna a felelőssége egy-egy területnek, és könnyebben lehetne megfelelő beavatkozási pontokat keresni.

Most, a jelenlegi helyzetben borítékolni lehet Brigitta sorsát.

Feltehetően jövőre drasztikusan csökkenni fog a tanulmányi eredménye, a szocializációs problémákkal szemben eszköztelen iskola nem tudja ellensúlyozni a negatív hatásokat. Fokozatosan csökken a tudásvágya, olvasási kedve, amire legalább eddig az osztályban motiváltságot érzett. Az egyre kevésbé gyakorolt olvasás miatt megreked az olvasási tempóban, szövegértésben, ami az összes tantárgynál hátrányt jelent majd. Nyolcadikra már egyesei-kettesei lesznek, a hiányzása pedig a büntethetőségi határt súrolja majd. Sokat jár orvoshoz, hogy a hiányzásait igazolja, igyekszik ugyanis a család megtartani a családi pótlékot, de a végső határig vele is elmennek majd.

Továbbtanulásul ő is a helyi szakiskolát választja, ahonnan 16 évesen kimarad majd. Mint a többiek a szegregátumban, hamar talál élettársra,

akkal, ha átmenetileg is, de együtt él majd, és anyja és nővére példáját követve vállalva gyereket, gyerekeket, főállású anyaként, a családi pótlék növelésének vonzerejében. Háztartásvezetési, pénzbeosztási ismereteit otthonról örököltette át, így feltételezhetően ugyanolyan lakhatási, önfenntartási képet mutat majd az ő családja is. Felnőtt életében a szülői példát viszi majd tovább, ezt a tudást adja át gyerekeinek is.

Vagy, haladhat a kriminalizálódás felé. Gyakori ebben a társadalmi csoportban a lányok prostituálódása, olyan karrier ez, ami innen könnyen elérhető, fiatalként vonzó, hiszen a ruha, smink, a telefon, a bulizás mind behúzó tényező az otthoni nihilból, visszaút pedig nincs, aki tíz perc alatt keres pénzt szexuális szolgáltatással, nem fog a tűző napon kapálni egész nap ugyanennyiért, a nyolc osztályos végzettség pedig másra nem igazán ad lehetőséget.

Ha valamilyen ok miatt nem talál hamar párra, vagy nem lehet gyereke, akkor a közmunka lesz a karrier csúcsa számára. A közmunka, amihez nem kell tanulás, felelősség, amiért nem kell megszakadni, ami „házhoz jön”, csak sorba kell érte állni. A nevét pedig rá tudja írni a jelenléti ívre, azt most is meg tudná már tenni, ennyi

biztosan megmarad majd. Esélytelen lesz elköltözni innen, sosem lesz annyi pénze, hogy bárhol házat vásároljon, vagy albérletet fizessen.

Ha mégis elmegy innen, mondjuk egy élettársi kapcsolat révén, hasonló társadalmi státuszú családba kerül majd, ahol az életvitel, a túlélési stratégia ugyanilyen, mint otthon. Mivel azonban a szokások minden cigány közösségben mások, könnyen meglehet (és erre a nővére hozta a mintát), hogy nem tud alkalmazkodni az új családhoz, és visszaköltözik a szülőkhöz. És persze ott is leselkedik a kriminalizálódás veszélye, hiszen kerülhet életvitelszerűen bűnözésből élő családba, ahol futtathatják, vagy bűncselekményekre kényszerülhet. Sajnos mindenre láttam már példát a mélyszegénységben élő cigánycsaládok lányainál.

Nos, az is a lehetősége között van, hogy a Gyámhatóság megelégedi az újabb és újabb védelemben vételeket, a helyzet változatlanságát, és kiemeli a gyerekeket. Ám a mai állami gondozási rendszer nem mutat pozitívabb képet a kiemelt gyerekek jövőképevel kapcsolatban, így ez sem lehet sikeresebb út.

Persze lehet az is, az alapítvány hatásrendszerében sikerül talpon tartani a felső tagozatban is, sikerül ellensúlyozni a gondokkal

teli család, a szegénységben szocializálódott települési közösség negatív hatásait. Sikerül a fejét e fölött a sorsszerű problémátenger fölött tartani, és erővel, sokszor vele is küldve elérni, hogy más legyen. Talán sikerül megküzdeni a serdülőkorban felerősödő gondokkal is, lehetőségeket adni neki, és nem engedni, hogy ezekkel ne éljen, aminek a végén lehet egy szakma, esetleg egy érettségi, és akkor már „csak” a többségi társadalom kirekesztésével kell megküzdenie. Mert akkor sincs még vége, cigányként akkor sem lesz egyszerű elhelyezkedni, integrálódni, élni, gyereket nevelni, akkor sem, ha szakmával bír majd, és másféle értékrenddel.

Az egész jövőkép-boncolgatás felvet több dolgot is. Az egyik, hogy az alapítvány nélkül még a pozitív hatások lehetősége is elvész. Igazgyöngy Alapítvány, vagy hasonló tevékenységet végző civil szervezet pedig nincs minden szegregátumban, cigány közösségben, a szegénységben szocializálódott családok mellett. Ahol nincs ilyen segítő civil szervezet, ott a probléma még erősebb, hiszen jelenleg semmi nem tudja mérsékelni a kedvezőtlen társadalmi folyamatokat. Nyilván az sem megoldás, hogy ezeket az állami rendszeren belüli hézagokat a civil szféra foltozza be. Ekkora aránnyal, amivel ma a szegénység jellemezhető,